7

THEMA 7/8 · LEERJAAR 3

Rijk of arm: hoe eerlijk is de verdeling?

Inkomens- en vermogensverdeling, en de rol van herverdeling

Brug naar bovenbouw: Welvaart & verdeling

Werkboek voor havo

Werkboek — naam: _____ klas: _____

Les 7.1

Leerdoel: Je legt het verschil tussen inkomen en vermogen uit, met een voorbeeld van elk.

Theorie & uitleg

Een eigen huis is vermogen: iets wat je bezit en dat waarde vasthoudt, in tegenstelling tot inkomen, dat je maandelijks binnenkrijgt.

Kerntheorie

"Rijk zijn" kan op twee heel verschillende manieren: door veel te verdiénen, of door veel te bezítten. Economen maken hier een belangrijk onderscheid tussen.

> **Definitie: inkomen en vermogen**
>
> **Inkomen** is wat je in een bepaalde periode (meestal een jaar) verdient: loon, winst, rente, uitkering. **Vermogen** is wat je op een bepaald moment bezit min je schulden: spaargeld, een huis, aandelen, minus bijvoorbeeld een hypotheekschuld. Inkomen is een stroom (per periode), vermogen is een voorraad (op een moment).

Iemand kan een hoog inkomen hebben, maar weinig vermogen (bijvoorbeeld een starter die net veel verdient, maar nog geen tijd heeft gehad om te sparen of een huis af te betalen). Andersom kan iemand weinig inkomen hebben, maar wel veel vermogen (bijvoorbeeld een gepensioneerde met een afbetaald huis en flink spaargeld, maar een laag maandelijks pensioen).

> **Definitie: waarom vermogen ongelijker verdeeld is dan inkomen**
>
> Vermogen is meestal veel ongelijker verdeeld dan inkomen, en wel om twee redenen. Ten eerste bouwt vermogen zich op over een heel leven: wie eerder begint met sparen of erven, heeft een enorme voorsprong (zie ook thema 2, rente op rente). Ten tweede werkt vermogen zelfversterkend: wie al vermogen heeft, kan daarmee weer extra inkomen genereren (rente, huurinkomsten, beleggingswinst), wat het vermogen verder doet groeien — een voordeel dat mensen zonder beginvermogen niet hebben.

Inkomen en vermogen

	Inkomen	Vermogen
Soort grootheid	stroom: per periode (meestal een jaar)	voorraad: op één moment
Voorbeelden	loon, winst, rente, uitkering	spaargeld, huis, aandelen, min schulden
Hoog bij	bv. een starter die net veel verdient	bv. een gepensioneerde met een afbetaald huis

Praktijk

Vergelijk twee personen: Persoon A is 25, verdient €3.500,- per maand, maar heeft nog geen spaargeld en een studieschuld. Persoon B is 70, ontvangt €1.400,- AOW per maand, maar heeft een afbetaald huis (waarde €400.000,-) en €50.000,- spaargeld.

- Wie heeft het hoogste inkomen?
- Wie heeft het hoogste vermogen?

Aan de slag met een bron

Onderstaande tabel toont het jaarinkomen en het vermogen van vier fictieve personen. Gebruik de tabel bij de verwerkingsopdracht hieronder.

Informatiebron 1 — Inkomen en vermogen van vier personen (fictief)

Persoon	Jaarinkomen	Vermogen
Tom (25, net begonnen met werken)	€32.000,-	€2.000,-
Fatima (58, ondernemer)	€45.000,-	€480.000,-
Bram (40, hoog salaris, hoge schulden)	€95.000,-	-€15.000,-
Elly (70, gepensioneerd)	€22.000,-	€310.000,-

Kernbegrippen

Inkomen

Wat je verdient in een bepaalde periode, bijvoorbeeld via loon, rente of winst.

Vermogen

Wat je bezit op een bepaald moment, bijvoorbeeld spaargeld, een huis of aandelen, min schulden.

Opdracht: leg het verschil uit

Werk onderstaande vraag uit in je schrift of werkboekje.

1. Leg in eigen woorden het verschil tussen inkomen en vermogen uit, met een eigen voorbeeld.

Opdracht: vergelijk inkomen en vermogen

Gebruik informatiebron 1 hierboven om onderstaande vragen te beantwoorden.

1. Wie heeft het hoogste inkomen, en wie het hoogste vermogen? Zijn dat dezelfde personen?

---

2. Leg uit hoe het kan dat Bram het hoogste inkomen heeft, maar een negatief vermogen.

3. Leg uit waarom Elly, met het laagste inkomen, toch een aanzienlijk vermogen heeft.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is inkomen?

2. Wat is vermogen?

3. Noem een voorbeeld van inkomen en een voorbeeld van vermogen.

Informatiebron 1 — Inkomen en vermogen van vier personen (fictief)

Persoon	Jaarinkomen	Vermogen
Tom (25, net begonnen met werken)	€32.000,-	€2.000,-
Fatima (58, ondernemer)	€45.000,-	€480.000,-
Bram (40, hoog salaris, hoge schulden)	€95.000,-	-€15.000,-
Elly (70, gepensioneerd)	€22.000,-	€310.000,-

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 7.1): wie heeft het laagste vermogen?

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Leg uit hoe iemand een hoog inkomen kan hebben, maar weinig vermogen.

6. Leg uit hoe iemand een laag inkomen kan hebben, maar veel vermogen.

Informatiebron 1 — Inkomen en vermogen van vier personen (fictief)

Persoon	Jaarinkomen	Vermogen
Tom (25, net begonnen met werken)	€32.000,-	€2.000,-
Fatima (58, ondernemer)	€45.000,-	€480.000,-
Bram (40, hoog salaris, hoge schulden)	€95.000,-	-€15.000,-
Elly (70, gepensioneerd)	€22.000,-	€310.000,-

7. Gebruik informatiebron 1: bereken het verschil in vermogen tussen Fatima en Tom.

8. Leg uit waarom Toms lage vermogen (€2.000,-) op zijn leeftijd (25) niet per se zorgwekkend hoeft te zijn.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

9. Leg uit waarom vermogen meestal ongelijker verdeeld is dan inkomen.

10. Leg uit waarom een overheid die alleen naar inkomen kijkt bij het bepalen van bijvoorbeeld toeslagen, iemand als Fatima misschien onterecht als "hulpbehoevend" zou kunnen inschatten, en iemand als Bram juist niet.

11. Bedenk een reden waarom het voor beleidsmakers lastiger is om vermogen te meten en te belasten dan inkomen.

Les 7.2

Leerdoel: Je legt uit wat inkomens- en vermogensongelijkheid is, en herkent dit in een voorbeeld.

Theorie & uitleg

Overal ter wereld — ook in Nederland, zij het minder extreem — is vermogen vaak veel ongelijker verdeeld dan inkomen.

Kerntheorie

Om ongelijkheid zichtbaar te maken, verdelen economen de bevolking vaak in vijf even grote groepen (elk 20% van de bevolking), gerangschikt van laagste naar hoogste inkomen: dit heten **kwintielen** . Vervolgens wordt bekeken welk deel van het totale inkomen (of vermogen) elke groep ontvangt.

Voorbeeld: inkomensverdeling in kwintielen (illustratief)

Armste 20% van de huishoudens: ontvangt ongeveer 8% van het totale inkomen. Op één na armste 20%: ongeveer 13%. Middelste 20%: ongeveer 17%. Op één na rijkste 20%: ongeveer 22%. Rijkste 20%: ongeveer 40%. Bij een volledig gelijke verdeling zou elke groep precies 20% ontvangen — hoe verder de cijfers daarvan afwijken, hoe groter de ongelijkheid.

Bij vermogen is dit patroon meestal nog schever: de rijkste 20% bezit vaak een nog veel groter deel van het totale vermogen dan van het totale inkomen, precies om de redenen die je in les 7.1 hebt gezien.

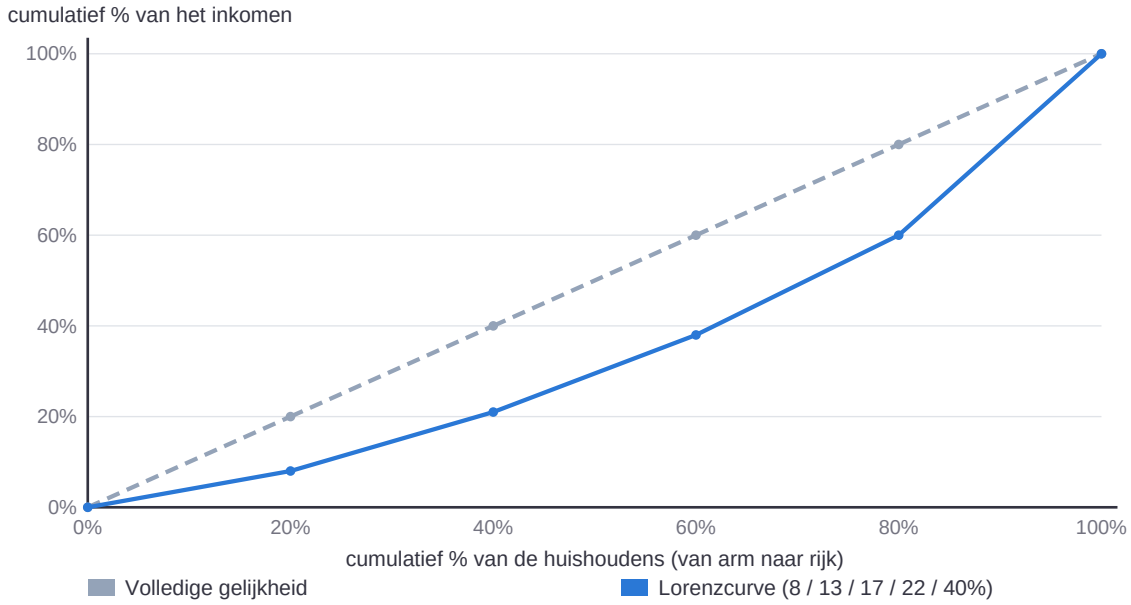
De echte cijfers voor Nederland (CBS)

Begin 2023 hadden alle Nederlandse huishoudens samen ongeveer €2.600 miljard vermogen. De rijkste 10% bezat daarvan 55,7%, de rijkste 1% alleen al 23,7%. De armste 10% had samen juist een negatief vermogen van €38 miljard: meer schulden dan bezit. In 2015 was het aandeel van de rijkste 10% nog 69,8%. Die daling komt vooral doordat huizen veel meer waard werden, en veel gewone huishoudens een eigen huis hebben.

Definitie: de Lorenzcurve en de Gini-coëfficiënt

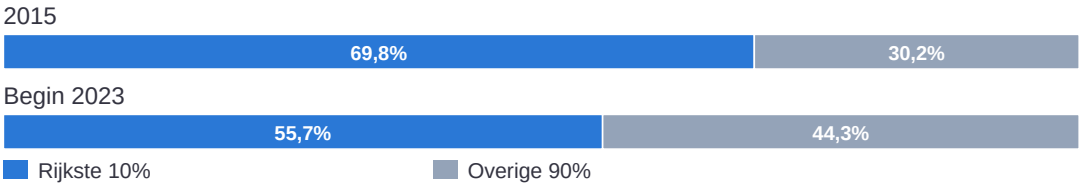
Economen zetten deze kwintielcijfers vaak in een grafiek: de **Lorenzcurve** , die het cumulatieve percentage inkomen afzet tegen het cumulatieve percentage van de bevolking. Bij volledige gelijkheid is dit een rechte lijn onder 45 graden; hoe meer de curve daarvan afbuigt, hoe groter de ongelijkheid. De **Gini-coëfficiënt** vat deze afwijking samen in één getal tussen 0 (volledig gelijk) en 1 (volledig ongelijk: één persoon heeft alles).

De Lorenzcurve bij de kwintielverdeling uit de tekst



Voorbeeld: de armste 40% krijgt samen 8% + 13% = 21% van het inkomen. Hoe verder de curve onder de rechte lijn ligt, hoe groter de ongelijkheid (en hoe hoger de Gini-coëfficiënt).

Aandeel van de rijkste 10% in het totale vermogen van huishoudens



Begin 2023: samen ongeveer € 2.600 miljard. De rijkste 1% had 23,7%, de armste 10% had samen een negatief vermogen van € 38 miljard.

Bron: CBS

Praktijk

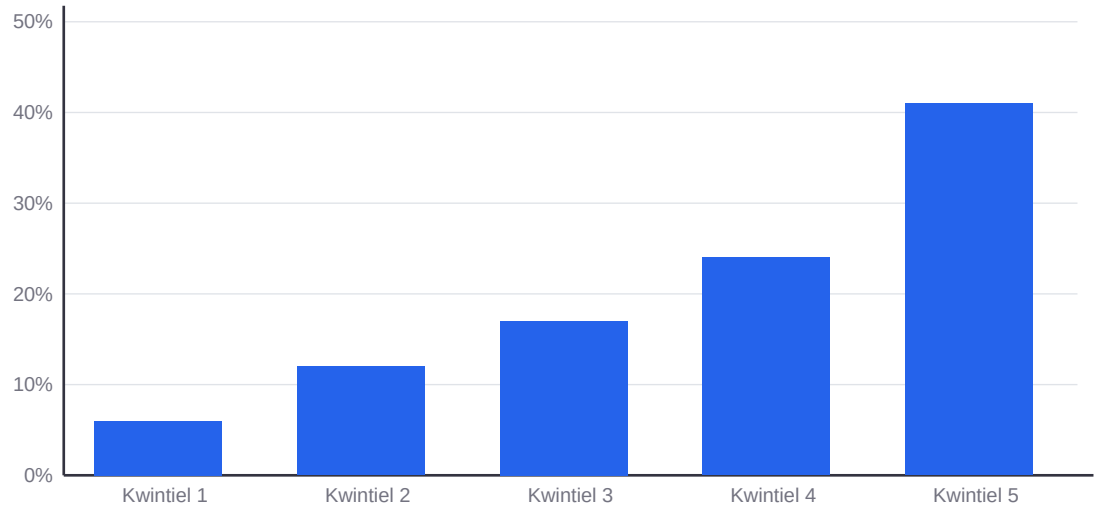
Gebruik het kwintielvoorbeeld hierboven (8% / 13% / 17% / 22% / 40%).

- Bereken hoeveel keer zo groot het aandeel van de rijkste 20% is, vergeleken met de armste 20%.

Aan de slag met een bron

Onderstaande grafiek toont hoeveel procent van het totale inkomen naar elk kwintiel gaat. Gebruik de grafiek bij de verwerkingsopdracht hieronder.

Informatiebron 1 — Aandeel in het totale inkomen per kwintiel (fictief)



Kernbegrippen

Kwintiel

Eén van vijf gelijke groepen (elk 20%) waarin een bevolking wordt ingedeeld, bijvoorbeeld van laagste naar hoogste inkomen.

Lorenzcurve

Een grafiek die laat zien hoe ongelijk inkomen of vermogen over de bevolking is verdeeld.

Gini-coëfficiënt

Een getal tussen 0 (volledig gelijke verdeling) en 1 (volledig ongelijke verdeling) dat de mate van ongelijkheid samenvat.

Opdracht: reken met kwintielen

Werk onderstaande vraag uit in je schrift of werkboekje.

1. Bereken hoeveel keer zo groot het inkomensaandeel van de rijkste 20% (40%) is, vergeleken met de armste 20% (8%).

Opdracht: interpreteer de kwintielverdeling

Gebruik informatiebron 1 hierboven om onderstaande vragen te beantwoorden.

1. Hoeveel procent van het totale inkomen gaat naar de rijkste 20% (kwintiel 5)?

---

2. Bereken hoeveel keer zoveel kwintiel 5 ontvangt vergeleken met kwintiel 1.

3. Hoeveel procent zou elk kwintiel ontvangen bij een volledig gelijke verdeling?

Oefeningen

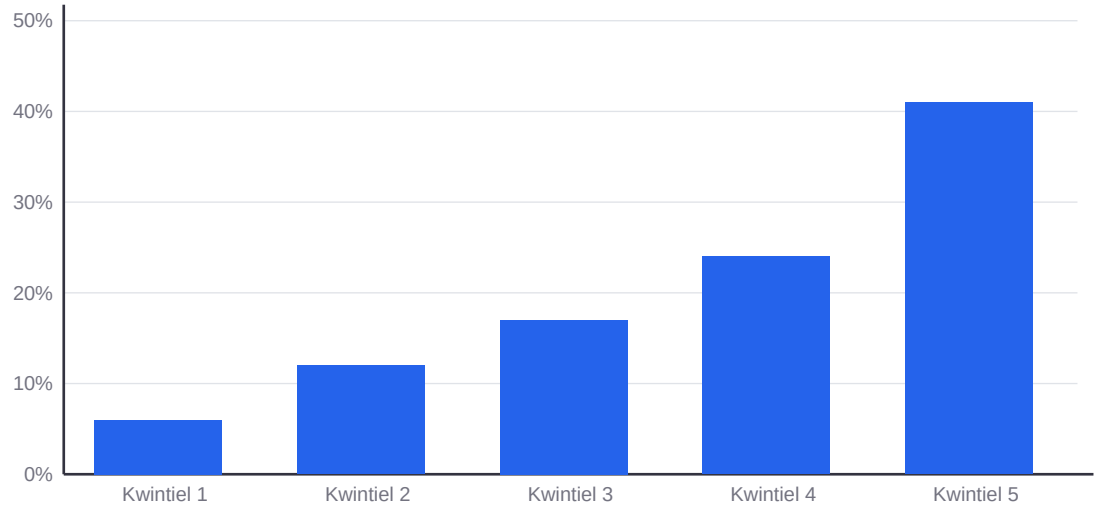
Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is een kwintiel?

2. Hoeveel procent van het totale inkomen zou elke kwintielgroep ontvangen bij een volledig gelijke verdeling?

3. Is vermogen meestal gelijker of ongelijker verdeeld dan inkomen?

Informatiebron 1 — Aandeel in het totale inkomen per kwintiel (fictief)



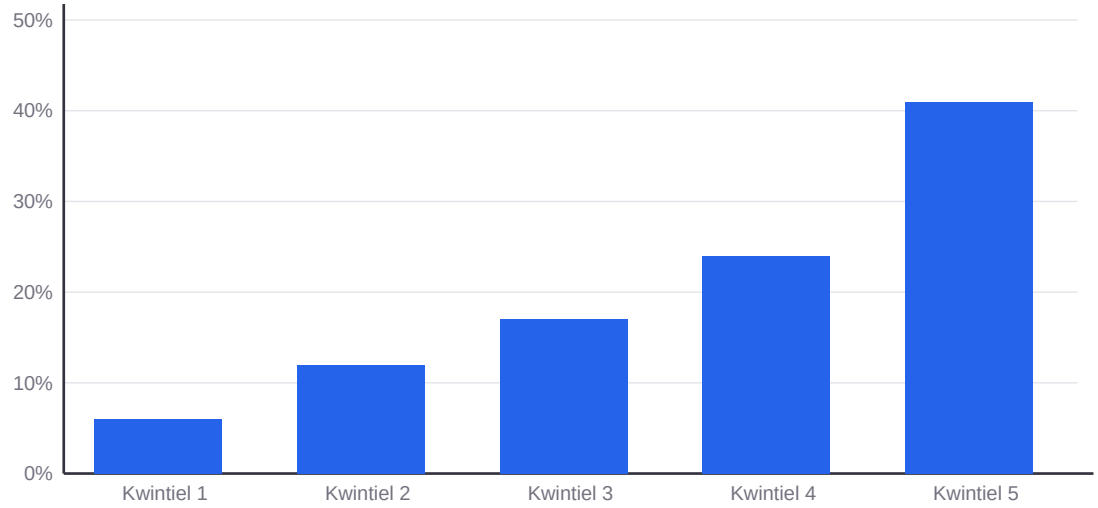
4. Gebruik informatiebron 1 (de grafiek bij les 7.2): welk kwintiel ontvangt het minste aandeel van het totale inkomen?

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Bij een inkomensverdeling ontvangt de armste 20% maar 6% van het totale inkomen. Hoeveel procentpunt wijkt dit af van een volledig gelijke verdeling?

6. Leg uit wat het betekent als de rijkste 20% van de bevolking 45% van het totale vermogen bezit.

Informatiebron 1 — Aandeel in het totale inkomen per kwintiel (fictief)



7. Gebruik informatiebron 1: bereken het gezamenlijke aandeel van kwintiel 4 en 5 samen.

8. Leg uit wat het zou betekenen voor de grafiek als Nederland een volledig gelijke inkomensverdeling zou hebben.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

9. Leg uit waarom je bij het beoordelen van ongelijkheid zowel naar inkomen als naar vermogen zou moeten kijken, in plaats van naar maar één van de twee.

10. Leg uit waarom kwintielen (groepen van 20%) soms een minder gedetailleerd beeld geven dan bijvoorbeeld percentielen (groepen van 1%), vooral aan de bovenkant van de verdeling.

11. Bedenk een reden waarom de kwintielverdeling van vermogen in de praktijk meestal nog schever is dan de kwintielverdeling van inkomen (zoals in informatiebron 1).

Les 7.3

Leerdoel: Je legt uit hoe de overheid via belastingen en uitkeringen aan herverdeling doet.

Theorie & uitleg

Via belastingen en uitkeringen stroomt geld van hogere naar lagere inkomens: dat heet herverdeling.

Kerntheorie

De overheid probeert inkomensverschillen te verkleinen via **herverdeling** : geld ophalen bij mensen met een hoger inkomen (via belasting, zie thema 5), en dat deels teruggeven aan mensen met een lager inkomen (via uitkeringen en toeslagen).

> **Definitie: herverdeling**
>
> Herverdeling is het proces waarbij de overheid inkomen (of vermogen) overhevelt van de ene groep naar de andere, meestal van hogere naar lagere inkomens, via het belastingstelsel en de sociale zekerheid (uitkeringen, toeslagen).

Denk aan het **draagkrachtbeginsel** uit thema 5: wie meer verdient, betaalt niet alleen meer belasting, maar ook een hoger percentage. In Nederland komt dat vooral door de heffingskortingen, die bij lage inkomens het grootst zijn. Dat opgehaalde geld financiert onder andere uitkeringen (bijstand, WW), toeslagen (huurtoeslag, zorgtoeslag) en gratis of goedkope publieke voorzieningen (onderwijs, zorg) — die relatief meer waard zijn voor mensen met een lager inkomen.

> **Definitie: nivellering en denivellering**
>
> Beleid dat de inkomensverschillen verkleint, heet **nivellering** (bijvoorbeeld: hogere belasting voor topinkomens, hogere uitkeringen). Beleid dat de verschillen juist vergroot, heet **denivellering** (bijvoorbeeld: lagere belasting voor de hoogste inkomens). Politieke partijen verschillen sterk van mening over hoeveel nivellering wenselijk is — dit is een politieke afweging, geen zuiver economisch vraagstuk.

Je mag het anders doen Burgerschap KD 19 · vrijheid als basiswaarde

Hoeveel nivellering goed is, heeft geen echt juist antwoord. Mensen denken hier verschillend over, en dat mag.

Herverdeling via de overheid

1. Hogere inkomens: betalen meer belasting, ook een hoger percentage ->
2. Overheid: belastingstelsel en sociale zekerheid ->
3. Uitkeringen en toeslagen: bijstand, WW, huur- en zorgtoeslag ->
4. Lagere inkomens: ontvangen relatief meer, ook via onderwijs en zorg

Nivellering en denivellering

	Effect op inkomensverschillen	Voorbeeld
Nivellering	kleiner	hogere belasting voor topinkomens, hogere uitkeringen
Denivellering	groter	lagere belasting voor de hoogste inkomens

Hoeveel nivellering wenselijk is, is een politieke afweging.

Praktijk

Noem twee overheidsinstrumenten die bijdragen aan herverdeling, en leg voor elk kort uit hoe dat werkt.

Aan de slag met een bron

Onderstaande tabel toont het gemiddelde inkomen van drie kwintielen, vóór en na herverdeling door belastingen en uitkeringen. Gebruik de tabel bij de verwerkingsopdracht hieronder.

Informatiebron 1 — Inkomen vóór en na herverdeling (fictief)

Kwintiel	Inkomen vóór herverdeling	Inkomen na herverdeling
Kwintiel 1 (armste 20%)	€12.000,-	€18.000,-
Kwintiel 3 (middelste 20%)	€38.000,-	€36.000,-
Kwintiel 5 (rijkste 20%)	€95.000,-	€72.000,-

Kernbegrippen

Herverdeling
: Het overhevelen van inkomen of vermogen van de ene groep naar de andere, meestal via belastingen en uitkeringen.

Nivellering
: Het kleiner maken van inkomens- of vermogensverschillen.

Denivellering
: Het groter maken van inkomens- of vermogensverschillen.

Opdracht: leg herverdeling uit

Werk onderstaande vraag uit in je schrift of werkboekje.

1. Leg uit hoe het draagkrachtbeginsel bijdraagt aan herverdeling van inkomen.

Opdracht: reken met herverdeling

Gebruik informatiebron 1 hierboven om onderstaande vragen te beantwoorden.

1. Met hoeveel euro stijgt het inkomen van kwintiel 1 door herverdeling?

2. Met hoeveel euro daalt het inkomen van kwintiel 5 door herverdeling?

3. Bereken het verschil tussen kwintiel 5 en kwintiel 1, zowel vóór als na herverdeling. Wat laat dit zien over nivellering?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is herverdeling?

2. Noem twee instrumenten waarmee de overheid herverdeelt.

3. Wat is nivellering?

Informatiebron 1 — Inkomen vóór en na herverdeling (fictief)

Kwintiel	Inkomen vóór herverdeling	Inkomen na herverdeling
Kwintiel 1 (armste 20%)	€12.000,-	€18.000,-
Kwintiel 3 (middelste 20%)	€38.000,-	€36.000,-
Kwintiel 5 (rijkste 20%)	€95.000,-	€72.000,-

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 7.3): welk kwintiel gaat er door herverdeling op vooruit?

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Leg uit waarom publieke voorzieningen zoals gratis onderwijs relatief meer waard zijn voor mensen met een lager inkomen.

6. Wat is het verschil tussen nivellering en denivellering?

Informatiebron 1 — Inkomen vóór en na herverdeling (fictief)

Kwintiel	Inkomen vóór herverdeling	Inkomen na herverdeling
Kwintiel 1 (armste 20%)	€12.000,-	€18.000,-
Kwintiel 3 (middelste 20%)	€38.000,-	€36.000,-
Kwintiel 5 (rijkste 20%)	€95.000,-	€72.000,-

7. Gebruik informatiebron 1: kwintiel 3 gaat er licht op achteruit (van €38.000,- naar €36.000,-). Bereken dit verschil, en bedenk een verklaring.

8. Leg uit waarom een land met sterke nivellering (zoals in deze tabel) doorgaans ook een relatief hoge belastingdruk heeft.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

9. Leg uit waarom de mate van gewenste nivellering een politieke afweging is, en geen zuiver economisch vraagstuk.

10. Bedenk een mogelijk nadeel van de sterke nivellering die in informatiebron 1 te zien is, voor de motivatie van mensen in kwintiel 5 om hard te werken of te ondernemen.

11. Leg uit waarom deze tabel maar een deel van het verhaal vertelt: welke informatie mis je om volledig te kunnen beoordelen of deze herverdeling "eerlijk" is?

Les 7.4

Leerdoel: Je legt uit wat de armoedeval is.

Theorie & uitleg

Bij de armoedeval kost werken je bijna evenveel als het oplevert: elke euro extra loon gaat op aan gekorte toeslagen.

Kerntheorie

Je zou verwachten dat werken altijd loont: meer werken betekent meer inkomen. Maar voor sommige mensen met een laag inkomen werkt dit niet zo simpel. Gaan zij (meer) werken, dan verliezen zij toeslagen (zoals huurtoeslag) en gaan zij meer belasting betalen — soms zo veel, dat er netto nauwelijks iets overblijft. Dit heet de **armoedeval** .

> **Definitie: armoedeval**
>
> De armoedeval is de situatie waarin (meer) werken financieel nauwelijks loont, doordat het extra inkomen grotendeels wordt "weggehaald" door hogere belasting en minder toeslagen. Voor de betrokkene is er dan weinig financiële prikkel om (meer) te gaan werken.

Voorbeeld: iemand met een uitkering van €1.400,- netto per maand vindt een parttimebaan met een brutoloon van €1.900,- per maand. Door belasting en het wegvallen van een deel van de toeslagen houdt deze persoon netto maar €1.420,- over — een winst van slechts €20,- per maand voor al het extra werk.

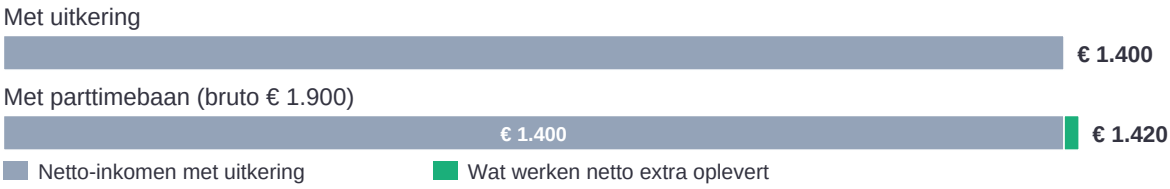
> **Definitie: de marginale druk**
>
> Economen noemen dit de **marginale druk** : het percentage van elke extra verdiende euro dat wordt "wegbelast" via hogere belasting en lagere toeslagen. Bij een marginale druk van 95% houdt iemand van elke extra verdiende euro maar 5 cent netto over. Beleidsmakers proberen de marginale druk te verlagen (bijvoorbeeld met een geleidelijkere afbouw van toeslagen), maar dat is lastig: toeslagen helpen juist de mensen die ze het hardst nodig hebben, en een geleidelijkere afbouw kost de overheid meer geld of moet ergens anders vandaan komen.

> **Hoe vaak komt dit echt voor?**
>
> Minder vaak dan vaak wordt gedacht. Uit onderzoek in het vakblad ESB (2025) blijkt dat bij 87% van de werknemers de marginale druk onder de 60% ligt: van elke extra verdiende euro houden zij minstens 40 cent over. Bij de helft ligt de druk boven 53%. Slechts 2% heeft een marginale druk van meer dan 80%. Maar bij sommige groepen is het wel een groot probleem: van de alleenstaande ouders heeft 42% een marginale druk van meer dan 60%, vooral door toeslagen die afnemen als ze meer gaan verdienen.

Je mag meedoen Burgerschap KD 20 · bijdragen aan de samenleving

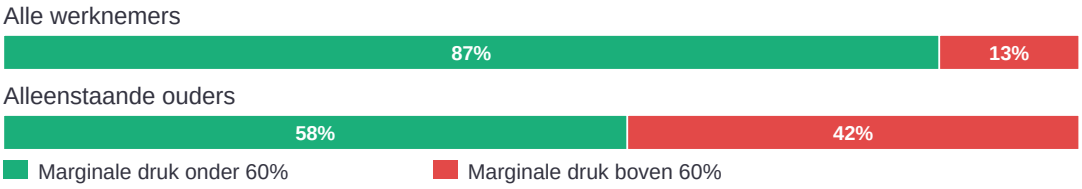
Werken gaat niet alleen om geld. Het geeft ook collega's en het gevoel ergens bij te horen — dat telt ook mee bij meedoen.

De armoedeval: uitkering of parttimebaan (netto per maand)



Door belasting en het wegvallen van toeslagen gaat iemand er maar € 20 per maand op vooruit.

Hoe vaak is de marginale druk hoog?



Bij de helft van de werknemers ligt de marginale druk boven 53%; slechts 2% zit boven 80%.

Bron: ESB (2025)

Praktijk

Bekijk het rekenvoorbeeld hierboven (€1.400,- uitkering versus €1.420,- netto bij werken).

- Waarom zou iemand in deze situatie toch kunnen twijfelen om de baan aan te nemen?
- Bedenk een reden, naast geld, waarom iemand de baan wél zou aannemen.

Aan de slag met een bron

Onderstaande tabel toont het netto-inkomen (na belasting, inclusief toeslagen) bij een oplopend aantal gewerkte uren per week. Gebruik de tabel bij de verwerkingsopdracht hieronder.

Informatiebron 1 — Netto-inkomen per maand bij oplopende werkuren (fictief)

Uren per week	Netto-inkomen per maand (incl. toeslagen)
0 uur (uitkering)	€1.400,-
16 uur	€1.480,-
24 uur	€1.500,-
32 uur	€1.650,-
40 uur (fulltime)	€1.900,-

Kernbegrippen

Armoedeval

De situatie waarin (meer) werken financieel nauwelijks loont, doordat het extra inkomen grotendeels wordt weggehaald door hogere belasting en minder toeslagen.

Marginale druk

Het percentage van elke extra verdiende euro dat wordt wegbelast via hogere belasting en lagere toeslagen.

Opdracht: leg de armoedeval uit

Werk onderstaande vraag uit in je schrift of werkboekje.

1. Leg uit wat de armoedeval is, en waarom dit een probleem kan zijn.

Opdracht: herken de armoedeval in de tabel

Gebruik informatiebron 1 hierboven om onderstaande vragen te beantwoorden.

1. Bereken de netto-toename van het inkomen tussen 16 en 24 uur werken per week.

2. Bereken de netto-toename van het inkomen tussen 0 en 16 uur werken per week.

3. Bij welke overgang in de tabel is de armoedeval het duidelijkst zichtbaar? Onderbouw met de cijfers.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is de armoedeval?

2. Noem twee dingen die kunnen dalen als iemand met een laag inkomen meer gaat verdienen.

3. Waarom kan de armoedeval mensen ontmoedigen om te gaan werken?

Informatiebron 1 — Netto-inkomen per maand bij oplopende werkuren (fictief)

Uren per week	Netto-inkomen per maand (incl. toeslagen)
0 uur (uitkering)	€1.400,-
16 uur	€1.480,-
24 uur	€1.500,-
32 uur	€1.650,-
40 uur (fulltime)	€1.900,-

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 7.4): wat is het netto-inkomen bij 32 uur werken?

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Iemand met een uitkering van €1.300,- netto vindt een baan waarbij hij netto €1.340,- overhoudt na belasting en verlies van toeslagen. Bereken de netto winst van het werken, en beoordeel of dit een sterke financiële prikkel is.

6. Noem een niet-financieel voordeel van werken, dat iemand toch over de streep kan trekken ondanks de armoedeval.

Informatiebron 1 — Netto-inkomen per maand bij oplopende werkuren (fictief)

Uren per week	Netto-inkomen per maand (incl. toeslagen)
0 uur (uitkering)	€1.400,-
16 uur	€1.480,-
24 uur	€1.500,-
32 uur	€1.650,-
40 uur (fulltime)	€1.900,-

7. Gebruik informatiebron 1: bereken de netto-toename tussen 32 en 40 uur, en vergelijk dit met de toename tussen 16 en 24 uur. Wat valt je op?

8. Leg uit waarom iemand die nu 16 uur werkt, financieel gezien misschien niet gemotiveerd is om naar 24 uur te gaan, maar wel om meteen door te groeien naar 32 of 40 uur.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

9. Leg uit waarom het voor de overheid lastig is om de armoedeval helemaal op te lossen.

---

10. Bedenk een reden, naast geld, waarom iemand toch zou kunnen kiezen om van 16 naar 24 uur te gaan werken, ook al levert dit financieel weinig op volgens de tabel.

---

11. Stel je bent beleidsmaker en wilt de armoedeval tussen 16 en 24 uur in deze tabel verkleinen. Bedenk een concrete aanpassing aan het toeslagensysteem die dit zou kunnen verhelpen, en leg uit hoe dit werkt.

Les 7.5

Leerdoel: Je onderbouwt een eigen standpunt over de wenselijke mate van inkomensongelijkheid met minstens één argument.

Theorie & uitleg

Hoeveel ongelijkheid vind jij nog eerlijk? Dat is niet alleen een economische vraag, maar ook een ethische afweging.

Kerntheorie

Je hebt in dit thema geleerd dat inkomen en vermogen ongelijk verdeeld zijn, en hoe de overheid daar via herverdeling iets aan doet. Maar hóeveel ongelijkheid acceptabel is, is geen zuiver economische vraag — het is ook een ethische en politieke vraag, waar mensen heel verschillend over denken.

Twee tegenover elkaar staande perspectieven

Sommigen vinden dat ongelijkheid een probleem is: grote verschillen kunnen leiden tot minder saamhorigheid, minder kansengelijkheid voor kinderen uit arme gezinnen, en het gevoel dat de samenleving oneerlijk is. Anderen vinden een zekere mate van ongelijkheid juist gezond: het beloont hard werken, risico nemen en ondernemerschap, en te veel herverdeling kan mensen ontmoedigen om hun best te doen (denk aan de armoedeval, maar dan ook voor mensen met een hoger inkomen).

Er bestaat geen "juist" economisch antwoord op hoeveel ongelijkheid wenselijk is — dat is uiteindelijk een politieke keuze, die landen ook heel verschillend maken (sommige landen herverdelen veel sterker dan andere).

Definitie: kansengelijkheid versus uitkomstgelijkheid

Een belangrijk onderscheid in dit debat is dat tussen **kansengelijkheid** (iedereen heeft gelijke kansen om iets van zijn leven te maken, ongeacht waar hij is geboren) en **uitkomstgelijkheid** (iedereen heeft uiteindelijk een vergelijkbaar inkomen of vermogen). De meeste economen en politici streven vooral naar meer kansengelijkheid, bijvoorbeeld via goed toegankelijk onderwijs, zonder per se volledige uitkomstgelijkheid na te streven.

Twee perspectieven op ongelijkheid

Ongelijkheid is een probleem	Een zekere ongelijkheid is gezond
minder saamhorigheid	het beloont hard werken
minder kansen voor kinderen uit arme gezinnen	het beloont risico nemen en ondernemen
de samenleving voelt oneerlijk	te veel herverdeling kan ontmoedigen om je best te doen

Kansengelijkheid: gelijke kansen, ongeacht waar je bent geboren. Uitkomstgelijkheid: uiteindelijk een vergelijkbaar inkomen of vermogen.

Praktijk

Verdeel de klas in twee groepen: één groep bereidt argumenten voor méér herverdeling voor (hogere belasting voor hoge inkomens, hogere uitkeringen), de andere groep argumenten voor minder herverdeling (lagere belasting, meer prikkel om te werken/ondernemen). Gebruik minstens twee begrippen uit dit thema in je argumentatie.

Je mag het anders doen Burgerschap KD 19 · vrijheid als basiswaarde

Hoeveel ongelijkheid oké is, heeft geen juist antwoord. Voor- en tegenstanders hebben allebei een punt. Het gaat er niet om wie er wint, maar om goed naar elkaar te luisteren.

Aan de slag met een bron

Twee mensen denken verschillend over hoeveel de overheid zou moeten herverdelen. Gebruik beide meningen bij de verwerkingsopdracht hieronder.

Informatiebron 1

> “Niemand kiest zelf voor het gezin waarin hij geboren wordt. Een sterke overheid die herverdeelt, zorgt ervoor dat iedereen echt een eerlijke kans krijgt, ongeacht waar je vandaan komt.”
>
> — Robin, voorstander van meer nivellering

Informatiebron 2

> “Als hard werken en risico nemen nauwelijks meer loont omdat een groot deel toch wordt weggebelast, waarom zou je dan nog je best doen? Te veel nivellering ontmoedigt juist de mensen die de economie vooruit helpen.”
>
> — Julia, tegenstander van meer nivellering

Kernbegrippen

Kansengelijkheid

Iedereen heeft gelijke kansen om iets van zijn leven te maken, ongeacht waar hij geboren is.

Uitkomstgelijkheid

Iedereen heeft uiteindelijk een vergelijkbaar inkomen of vermogen.

Opdracht: onderbouw je eigen standpunt

Werk onderstaande vraag uit in je schrift of werkboekje, ná het klassikale debat.

1. Formuleer je eigen standpunt over hoeveel inkomensongelijkheid acceptabel is, en onderbouw dit met minstens één argument.

Opdracht: neem zelf een standpunt in

Gebruik informatiebron 1 en 2 hierboven om onderstaande vragen te beantwoorden.

1. Welk argument gebruikt Robin vóór meer nivellering?

2. Welk argument gebruikt Julia tegen meer nivellering?

3. Wat is jouw eigen standpunt, en welk argument van Robin of Julia gebruik je daarbij?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Waarom is "hoeveel ongelijkheid is acceptabel" geen zuiver economische vraag?

2. Noem een argument vóór meer herverdeling.

3. Noem een argument tegen (te veel) herverdeling.

Informatiebron 1

> “Niemand kiest zelf voor het gezin waarin hij geboren wordt. Een sterke overheid die herverdeelt, zorgt ervoor dat iedereen echt een eerlijke kans krijgt, ongeacht waar je vandaan komt.”
>
> — Robin, voorstander van meer nivellering

4. Gebruik informatiebron 1 (de mening van Robin): welk argument gebruikt zij/hij vóór herverdeling?

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Wat is het verschil tussen kansengelijkheid en uitkomstgelijkheid?

6. Waarom streven de meeste economen en politici eerder naar kansengelijkheid dan naar uitkomstgelijkheid?

Informatiebron 2

> “Als hard werken en risico nemen nauwelijks meer loont omdat een groot deel toch wordt weggebelast, waarom zou je dan nog je best doen? Te veel nivellering ontmoedigt juist de mensen die de economie vooruit helpen.”
>
> — Julia, tegenstander van meer nivellering

7. Gebruik informatiebron 2 (de mening van Julia): op welk begrip uit een eerdere les in dit thema sluit haar argument aan?

8. Leg uit waarom Robin en Julia het misschien wel eens zouden kunnen zijn over de armoedeval (uit les 7.4), ook al verschillen ze van mening over nivellering in het algemeen.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

9. Leg uit waarom landen onderling sterk kunnen verschillen in hoeveel zij herverdelen, ook al hebben ze een vergelijkbaar welvaartsniveau.

10. Bedenk een beleidsmaatregel die zowel Robin als Julia (deels) tevreden zou kunnen stellen, en leg uit waarom.

11. Leg uit waarom het debat tussen Robin en Julia waarschijnlijk nooit met een definitief "juist antwoord" wordt afgesloten, ook niet door economisch onderzoek.

Rekenopdrachten

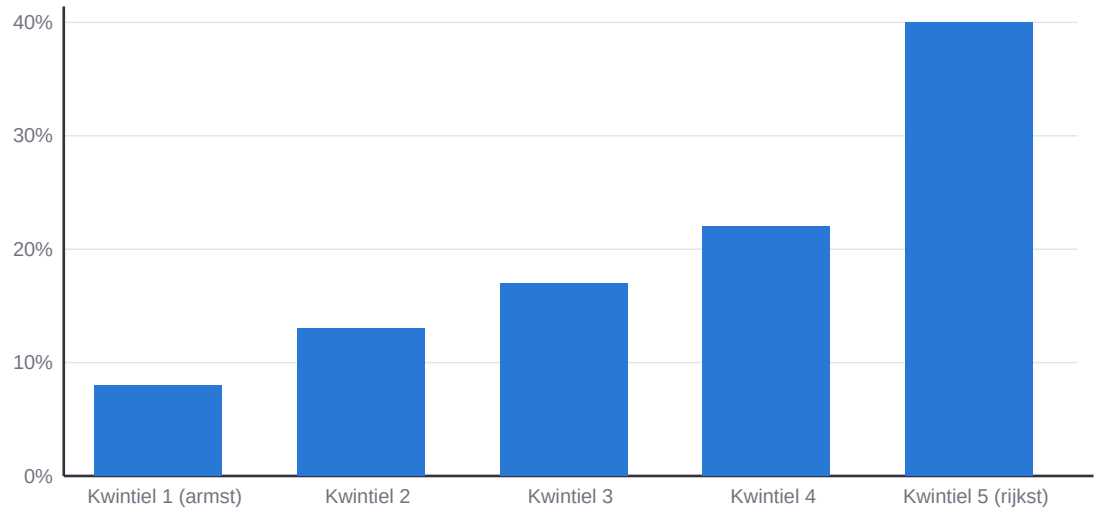
Reken met de begrippen en formules uit dit thema. De opdrachten zitten aan de bovenkant van niveau 2F; een aantal opdrachten (gemarkeerd met 3F) tikt niveau 3F aan.

Niveau 2F

1. De armste 20% van de bevolking ontvangt 8% van het totale inkomen. De rijkste 20% ontvangt 40%. Hoeveel keer zo groot is het aandeel van de rijkste 20% ten opzichte van de armste 20%?

Antwoord (keer): _____

Informatiebron — Aandeel in het totale inkomen per kwintiel (fictief)



2. Het vierde kwintiel (60-80%) ontvangt 22% van het inkomen, het tweede kwintiel (20-40%) ontvangt 13%. Hoeveel keer zo groot is het aandeel van het vierde kwintiel (afgerond op 2 decimalen)?

Antwoord (keer): _____

3. Iemand met een uitkering van €1.400,- netto per maand vindt een baan waarmee die netto €1.420,- overhoudt. Hoeveel euro schiet diegene er per maand op vooruit?

Antwoord (€): _____

4. Iemand verdient €500,- bruto extra, maar houdt daarvan door hogere belasting en minder toeslagen maar €25,- netto over. Bereken de marginale druk (afgerond op 1 decimaal).

Antwoord (%): _____

5. Iemand verdient €600,- bruto extra en houdt daarvan €90,- netto over. Bereken de marginale druk.

Antwoord (%): _____

6. Het totale inkomen in een land is €500 miljard. De armste 20% ontvangt daarvan 8%. Hoeveel euro is dat?

Antwoord (miljard €): _____

7. Bij hetzelfde totale inkomen van €500 miljard: de rijkste 20% ontvangt 40%. Hoeveel euro is dat?

Antwoord (miljard €): _____

8. Bereken het verschil in miljarden euro's tussen het bedrag dat naar de rijkste 20% gaat (€200 miljard) en het bedrag dat naar de armste 20% gaat (€40 miljard).

Antwoord (miljard €): _____

9. Vóór belasting en herverdeling ontvangt de rijkste 20% van een land 45% van het inkomen. Na belasting en uitkeringen is dit gedaald naar 40%. Met hoeveel procentpunt is dit gedaald?

Antwoord (procentpunt): _____

10. Vóór belasting en herverdeling ontvangt de armste 20% van een land 5% van het inkomen. Na herverdeling is dit gestegen naar 8%. Met hoeveel procentpunt is dit gestegen?

Antwoord (procentpunt): _____

11. Stel: de armoedegrens ligt op €1.250,- per maand, en iemand verdient €1.150,- per maand. Hoeveel euro zit deze persoon onder de armoedegrens?

Antwoord (€): _____

12. In een land leven 850.000 mensen onder de armoedegrens, op een totale bevolking van 17.000.000. Bereken het percentage van de bevolking dat onder de armoedegrens leeft.

Antwoord (%): _____

13. Volgens het CBS hadden alle Nederlandse huishoudens samen begin 2023 een vermogen van ongeveer €2.600 miljard. De rijkste 10% bezat daarvan 55,7%. Hoeveel miljard euro is dat (afgerond op hele miljarden)?

Antwoord (miljard €): _____

14. Iemand bezit €150.000,- vermogen en verdient €2.800,- per maand aan inkomen. Hoeveel keer zo groot is het vermogen ten opzichte van het jaarinkomen (afgerond op 2 decimalen)?

Antwoord (keer): _____

15. Stel: iemand gaat van 12 naar 20 uur per week werken. Als het netto-inkomen daardoor van €1.180,- naar €1.230,- stijgt, hoeveel euro schiet deze persoon er per maand op vooruit?

Antwoord (€): _____

Niveau 3F — een tikje pittiger

16. Iemand krijgt een baan waarmee het brutoloon met €500,- per maand stijgt. Door het wegvallen van toeslagen daalt het toeslagbedrag met €380,-, en stijgt de belasting met €95,-. Hoeveel euro netto houdt deze persoon van de €500,- extra over?

Antwoord (€): _____

17. Bij dezelfde situatie als de vorige opgave (€500,- bruto extra, €25,- netto over): bereken de marginale druk (afgerond op 1 decimaal).

Antwoord (%): _____

18. Vóór herverdeling is de verhouding tussen het inkomensaandeel van de rijkste 20% (45%) en de armste 20% (5%) gelijk aan 9. Na herverdeling is dit 40% tegenover 8%, dus een verhouding van 5. Met welke factor is de ongelijkheidsverhouding gedaald (afgerond op 2 decimalen)?

Antwoord (keer): _____

Herhalingsopdrachten

Deze opdrachten gaan over alle paragrafen van dit thema door elkaar. Op de website passen de rekenvragen zich adaptief aan je niveau aan; in dit werkboek staat een vaste selectie afgedrukt.

Meerkeuzevragen

1. Wat is het verschil tussen inkomen en vermogen?

A. Inkomen is wat je bezit, vermogen is wat je verdient

B. Inkomen is wat je verdient (bijv. loon), vermogen is wat je bezit (bijv. spaargeld, huis, aandelen) min schulden

C. Ze zijn precies hetzelfde

D. Vermogen is alleen geld op een spaarrekening, inkomen is alles daarbuiten

2. Iemand met een modaal salaris kan toch een laag vermogen hebben. Hoe kan dat?

A. Dat kan niet, inkomen en vermogen zijn altijd gelijk

B. Bijvoorbeeld doordat diegene weinig heeft kunnen sparen, of juist veel schulden heeft (zoals een studieschuld)

C. Vermogen hangt nooit samen met spaargedrag

D. Alleen mensen zonder inkomen kunnen een laag vermogen hebben

3. Wat is een kwintiel?

A. Een groep van 20% van de bevolking, gerangschikt naar inkomen of vermogen

B. Een belastingtarief van 20%

C. Een periode van vijf jaar

D. Het gemiddelde inkomen van een land

4. Is vermogen in Nederland meestal ongelijker of gelijker verdeeld dan inkomen?

A. Veel gelijker verdeeld dan inkomen

B. Meestal ongelijker verdeeld dan inkomen

C. Precies even ongelijk verdeeld

D. Vermogen wordt nooit gemeten

5. Hoe herverdeelt de overheid inkomen tussen mensen?

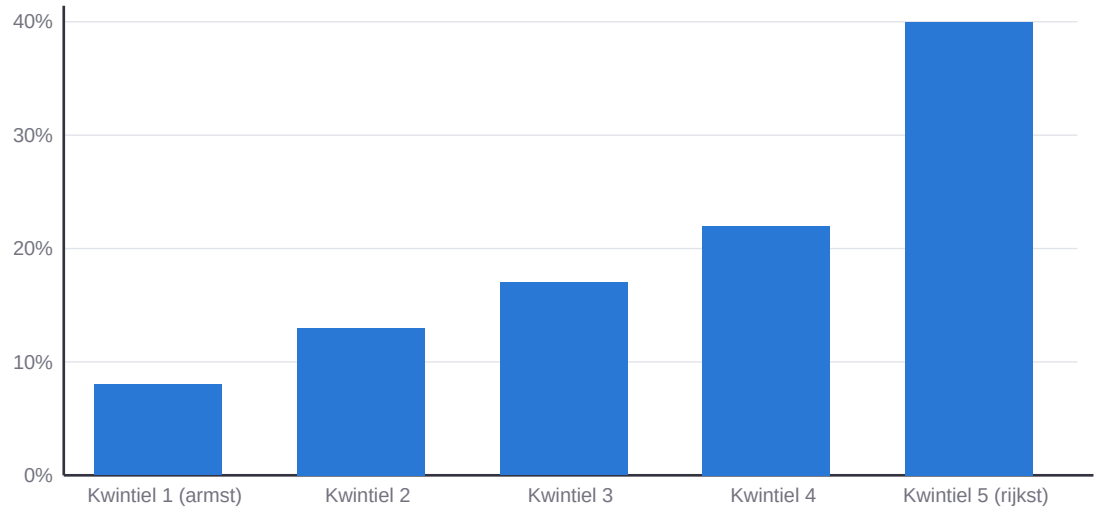
A. Via belastingen (progressief tarief) en uitkeringen/toeslagen

B. Alleen via loonsverhogingen die de overheid direct oplegt aan bedrijven

C. De overheid herverdeelt nooit inkomen

D. Alleen via de rente op spaarrekeningen

Informatiebron — Aandeel in het totale inkomen per kwintiel (fictief)



6. Wat betekent "nivellering" in dit verband?

A. Het vergroten van inkomensverschillen

B. Het verkleinen van inkomensverschillen, bijvoorbeeld via belastingen en uitkeringen

C. Een ander woord voor btw

D. Het bevriezen van alle lonen

7. Wat is de armoedeval?

A. De situatie waarin (meer) werken financieel nauwelijks loont, doordat het extra inkomen grotendeels wordt weggehaald door hogere belasting en minder toeslagen

B. Het moment waarop iemand voor het eerst onder de armoedegrens terechtkomt

C. Een wettelijke regel die werken onmogelijk maakt bij een uitkering

D. Een belasting die alleen arme huishoudens betalen

8. Waarom kan de armoedeval mensen ontmoedigen om (meer) te gaan werken?

A. Omdat werken wettelijk verboden is bij een uitkering

B. Omdat het financiële voordeel van extra werken heel klein kan zijn door verlies van toeslagen en hogere belasting

C. Omdat werken altijd minder oplevert dan een uitkering

D. De armoedeval heeft niets met financiële prikkels te maken

9. Waarom is "hoeveel ongelijkheid is acceptabel" niet alleen een economische, maar ook een ethische vraag?

A. Omdat het antwoord alleen van harde cijfers afhangt, zonder enige waardeoordeel

B. Omdat mensen het oneens kunnen zijn over hoeveel herverdeling wenselijk is, ook al zijn ze het eens over de feiten

C. Omdat economen het hier altijd unaniem over eens zijn

D. Ongelijkheid is nooit een onderwerp van discussie

Rekenvragen

10. De armste 20% van de bevolking ontvangt 5% van het totale inkomen. De rijkste 20% ontvangt 36%. Hoeveel keer zo groot is het aandeel van de rijkste 20% (afgerond op 2 decimalen)?

Antwoord (keer): _____

11. De armste 20% van de bevolking ontvangt 8% van het totale inkomen. De rijkste 20% ontvangt 36%. Hoeveel keer zo groot is het aandeel van de rijkste 20% (afgerond op 2 decimalen)?

Antwoord (keer): _____

12. Iemand verdient €300,- bruto extra, maar houdt daarvan door hogere belasting en minder toeslagen maar €30,- netto over. Bereken de marginale druk (afgerond op 1 decimaal).

Antwoord (%): _____

13. Iemand verdient €800,- bruto extra, maar houdt daarvan door hogere belasting en minder toeslagen maar €80,- netto over. Bereken de marginale druk (afgerond op 1 decimaal).

Antwoord (%): _____

14. Het totale inkomen in een land is €300 miljard. Een bepaalde groep ontvangt daarvan 5%. Hoeveel euro is dat?

Antwoord (miljard €): _____

15. Het totale inkomen in een land is €400 miljard. Een bepaalde groep ontvangt daarvan 13%. Hoeveel euro is dat?

Antwoord (miljard €): _____

Eindquiz

1. Wat is het verschil tussen inkomen en vermogen?

A. Inkomen is wat je in een periode verdient; vermogen is wat je op een moment bezit min je schulden.

B. Inkomen is wat je bezit; vermogen is wat je verdient.

C. Inkomen is je brutoloon; vermogen is je nettoloon.

D. Er is geen verschil: het zijn twee woorden voor geld.

2. Elly (70) heeft een laag pensioen, maar een afbetaald huis en spaargeld. Wat klopt?

A. Ze heeft een laag inkomen, maar een hoog vermogen.

B. Ze heeft een hoog inkomen en een hoog vermogen.

C. Ze heeft een laag inkomen en dus ook een laag vermogen.

D. Ze heeft een negatief vermogen.

3. Wat is een kwintiel?

A. Een van vijf even grote groepen (elk 20%) van de bevolking, gerangschikt van laag naar hoog inkomen.

B. Een groep die 5% van de bevolking omvat.

C. Het inkomen van de rijkste 20%.

D. Een maat voor de hoogte van de staatsschuld.

4. De rijkste 20% van een land ontvangt 40% van het totale inkomen, de armste 20% ontvangt 8%. Hoeveel keer zoveel is dat?

A. 5 keer

B. 32 keer

C. 2 keer

D. 4 keer

5. Volgens het CBS bezat de rijkste 10% van de Nederlandse huishoudens begin 2023 ongeveer 56% van al het vermogen. Wat zegt dat?

A. Vermogen is in Nederland veel ongelijker verdeeld dan inkomen.

B. De rijkste 10% verdient 56% van al het inkomen.

C. De armste 90% heeft helemaal geen vermogen.

D. Vermogen is in Nederland gelijk verdeeld.

6. Wat is herverdeling?

A. De overheid haalt via belastingen geld op bij hogere inkomens en geeft een deel terug via uitkeringen en toeslagen.

B. Bedrijven verdelen hun winst onder hun werknemers.

C. Het verdelen van de bevolking in vijf kwintielen.

D. Iedereen krijgt van de overheid precies hetzelfde inkomen.

7. Wat is nivellering?

A. Beleid dat de inkomensverschillen kleiner maakt.

B. Beleid dat de inkomensverschillen groter maakt.

C. Het gelijk houden van alle belastingtarieven.

D. Het afschaffen van alle toeslagen.

8. Wat is de armoedeval?

A. (Meer) werken levert netto nauwelijks iets op, doordat je meer belasting betaalt en toeslagen verliest.

B. Mensen met een laag inkomen krijgen geen toeslagen.

C. Het inkomen van een land daalt tijdens een recessie.

D. Mensen met een uitkering mogen niet werken.

9. Iemand verdient €500,- bruto extra, maar houdt daarvan €25,- netto over. Wat is de marginale druk?

A. 95%

B. 5%

C. 25%

D. 475%

10. Is er een economisch "juist" antwoord op hoeveel ongelijkheid acceptabel is?

A. Nee: het is ook een ethische en politieke keuze, waarover mensen verschillend denken.

B. Ja: economen hebben berekend dat een Gini-coëfficiënt van 0,5 ideaal is.

C. Ja: volledige gelijkheid is economisch altijd het beste.

D. Ja: de wet bepaalt hoeveel ongelijkheid is toegestaan.

Antwoordmodel

Voor de docent: dit hoofdstuk bundelt alle antwoorden bij dit werkboek (niveau: havo), zodat het ook voor zelfcontrole door leerlingen ingezet kan worden.

Eindquiz — antwoordsleutel

1. A
2. A
3. A
4. A
5. A
6. A
7. A
8. A
9. A
10. A

Rekenopdrachten — antwoordsleutel

1. 5 keer

40% ÷ 8% = 5 keer zo groot.

2. 1,69 keer

22% ÷ 13% ~ 1,69 keer zo groot.

3. 20 €

1.420 - 1.400 = €20,- vooruitgang.

4. 95 %

Marginale druk = (500 - 25) ÷ 500 × 100% = 95%.

5. 85 %

Marginale druk = (600 - 90) ÷ 600 × 100% = 85%.

6. 40 miljard €

500 × 0,08 = €40 miljard.

7. 200 miljard €

500 × 0,40 = €200 miljard.

8. 160 miljard €

200 - 40 = €160 miljard verschil.

9. 5 procentpunt

45 - 40 = 5 procentpunt.

10. 3 procentpunt

8 - 5 = 3 procentpunt.

11. 100 €

1.250 - 1.150 = €100,-.

12. 5 %

850.000 ÷ 17.000.000 × 100% = 5%.

13. 1.448 miljard €

2.600 × 0,557 ~ €1.448 miljard.

14. 4,46 keer

Jaarinkomen: 2.800 × 12 = €33.600,-. Vermogen ÷ jaarinkomen: 150.000 ÷ 33.600 ~ 4,46 keer.

15. 50 €

1.230 - 1.180 = €50,-.

16. 25 €

Netto bijkomst = 500 - 380 (minder toeslag) - 95 (meer belasting) = €25,-.

17. 95 %

Marginale druk = (500 - 25) ÷ 500 × 100% = 95%.

18. 1,8 keer

Verhouding vóór: 45 ÷ 5 = 9. Verhouding ná: 40 ÷ 8 = 5. Factor daling: 9 ÷ 5 = 1,8 keer minder ongelijk.

Herhalingsopdrachten — antwoordsleutel

1. B
2. B
3. A
4. B
5. A
6. B
7. A
8. B
9. B

10. 7,2 keer

36% ÷ 5% = 7,2 keer zo groot.

11. 4,5 keer

36% ÷ 8% = 4,5 keer zo groot.

12. 90 %

Marginale druk = (300 - 30) ÷ 300 × 100% = 90%.

13. 90 %

Marginale druk = (800 - 80) ÷ 800 × 100% = 90%.

14. 15 miljard €

€300 × 0,05 = €15 miljard.

15. 52 miljard €

€400 × 0,13 = €52 miljard.

Verwerkingsopdrachten — modelantwoorden

Les 7.1

Opdracht: leg het verschil uit

1. Inkomen is wat je in een periode verdient (bijvoorbeeld per maand of jaar), zoals loon of een uitkering. Vermogen is wat je op een moment bezit min je schulden, zoals spaargeld of een huis. Iemand kan een hoog inkomen hebben maar weinig vermogen (bijvoorbeeld een starter), of een laag inkomen maar veel vermogen (bijvoorbeeld een gepensioneerde met een afbetaald huis).

Opdracht: vergelijk inkomen en vermogen

1. Bram heeft het hoogste inkomen (€95.000,-), maar Fatima heeft het hoogste vermogen (€480.000,-). Dit zijn dus niet dezelfde personen.

2. Bram heeft ondanks zijn hoge inkomen een negatief vermogen, wat betekent dat zijn schulden groter zijn dan zijn bezittingen — hij geeft waarschijnlijk (veel) meer uit dan hij spaart, of heeft grote schulden (bijvoorbeeld voor een hypotheek of andere leningen) die nog niet zijn afgelost.

3. Elly heeft, ondanks haar lage huidige inkomen, een aanzienlijk vermogen opgebouwd, waarschijnlijk doordat ze tijdens haar werkzame leven heeft gespaard of belegd, en dat vermogen door de jaren heen (mede dankzij rente-op-rente) is gegroeid — vermogen bouwt zich op over een heel leven, in tegenstelling tot inkomen dat per jaar wordt gemeten.

Les 7.2

Opdracht: reken met kwintielen

1. 40% ÷ 8% = 5. De rijkste 20% ontvangt dus 5 keer zoveel van het totale inkomen als de armste 20%.

Opdracht: interpreteer de kwintielverdeling

1. De rijkste 20% (kwintiel 5) ontvangt 41% van het totale inkomen.

2. 41% ÷ 6% ~ 6,8 keer zoveel als de armste 20% (kwintiel 1).

3. Bij een volledig gelijke verdeling zou elk kwintiel 20% ontvangen (100% ÷ 5 groepen).

Les 7.3

Opdracht: leg herverdeling uit

1. Het draagkrachtbeginsel (wie meer verdient, betaalt een hoger percentage belasting) zorgt ervoor dat mensen met hogere inkomens relatief meer bijdragen aan de collectieve middelen. Dat geld wordt onder andere gebruikt voor uitkeringen en toeslagen voor mensen met lagere inkomens, waardoor het inkomensverschil tussen beide groepen kleiner wordt dan zonder deze herverdeling.

Opdracht: reken met herverdeling

1. Het inkomen van kwintiel 1 stijgt met €18.000,- - €12.000,- = €6.000,- door herverdeling (bijvoorbeeld via uitkeringen en toeslagen).

2. Het inkomen van kwintiel 5 daalt met €95.000,- - €72.000,- = €23.000,- door herverdeling (via belasting).

3. De tabel laat nivellering zien: de verschillen tussen de kwintielen worden kleiner na herverdeling. Vóór herverdeling was het verschil tussen kwintiel 5 en kwintiel 1: €95.000,- - €12.000,- = €83.000,-. Na herverdeling is dat verschil: €72.000,- - €18.000,- = €54.000,- — dus duidelijk kleiner.

Les 7.4

Opdracht: leg de armoedeval uit

1. De armoedeval is de situatie waarin (meer) werken financieel nauwelijks loont, doordat het extra inkomen grotendeels wordt weggehaald door hogere belasting en minder toeslagen. Dit is een probleem omdat het mensen kan ontmoedigen om te gaan werken of meer uren te maken, terwijl werk vaak ook niet-financiële voordelen heeft (sociale contacten, zingeving, ervaring) en de economie als geheel baat heeft bij meer mensen die werken.

Opdracht: herken de armoedeval in de tabel

1. Van 16 naar 24 uur stijgt het netto-inkomen met slechts €1.500,- - €1.480,- = €20,-, voor 8 extra gewerkte uren

per week.

2. Van 0 naar 16 uur stijgt het netto-inkomen met €1.480,- - €1.400,- = €80,-.

3. De overgang van 16 naar 24 uur laat de armoedeval het duidelijkst zien: slechts €20,- extra netto voor 8 extra gewerkte uren per week (nog geen €0,60 per extra uur, want 8 uur per week is ruim 34 uur per maand), veel minder dan bij de andere stappen in de tabel — hier loont extra werken financieel nauwelijks.

Les 7.5

Opdracht: onderbouw je eigen standpunt

1. Bijvoorbeeld: ik vind een gematigde mate van ongelijkheid acceptabel, omdat het mensen kan motiveren om hard te werken en risico te nemen (bijvoorbeeld als ondernemer), zolang de overheid via herverdeling voorkomt dat mensen in armoede terechtkomen en zorgt voor gelijke kansen, bijvoorbeeld via goed onderwijs.

Opdracht: neem zelf een standpunt in

1. Robin vindt dat niemand zelf kiest voor zijn startpositie in het leven, en dat herverdeling daarom zorgt voor eerlijkere kansen voor iedereen.

2. Julia vindt dat te veel nivellering de prikkel om hard te werken of risico te nemen wegneemt, wat uiteindelijk de economie kan schaden.

3. Bijvoorbeeld: ik vind een middenweg het meest verstandig — genoeg herverdeling om mensen een eerlijke kans te geven (zoals Robin bepleit), maar niet zoveel dat de prikkel om hard te werken volledig verdwijnt (het punt van Julia). Een ander, even geldig antwoord kan sterker naar één kant neigen, zolang het onderbouwd is.

Oefeningen — modelantwoorden

Les 7.1

1. Wat is inkomen?

Wat je in een bepaalde periode (meestal een jaar) verdient, zoals loon, winst, rente of een uitkering.

2. Wat is vermogen?

Wat je op een bepaald moment bezit min je schulden, zoals spaargeld of een huis, min bijvoorbeeld een hypotheekschuld.

3. Noem een voorbeeld van inkomen en een voorbeeld van vermogen.

Inkomen: bijvoorbeeld loon of een uitkering. Vermogen: bijvoorbeeld spaargeld of een huis.

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 7.1): wie heeft het laagste vermogen?

Bram heeft het laagste (negatieve) vermogen: -€15.000,-.

5. Leg uit hoe iemand een hoog inkomen kan hebben, maar weinig vermogen.

Bijvoorbeeld een starter die net veel verdient, maar nog geen tijd heeft gehad om te sparen of een huis (deels) af te betalen.

6. Leg uit hoe iemand een laag inkomen kan hebben, maar veel vermogen.

Bijvoorbeeld een gepensioneerde met een laag maandelijks pensioen, maar met een afbetaald huis en flink spaargeld dat in de loop van een heel werkzaam leven is opgebouwd.

7. Gebruik informatiebron 1: bereken het verschil in vermogen tussen Fatima en Tom.

€480.000,- - €2.000,- = €478.000,- verschil.

8. Leg uit waarom Toms lage vermogen (€2.000,-) op zijn leeftijd (25) niet per se zorgwekkend hoeft te zijn.

Tom is net begonnen met werken, en heeft dus nog maar weinig tijd gehad om vermogen op te bouwen. Vermogen groeit doorgaans over een heel werkzaam leven, dus een laag vermogen op jonge leeftijd is normaal, zolang hij op termijn spaart of belegt.

9. Leg uit waarom vermogen meestal ongelijker verdeeld is dan inkomen.

Vermogen bouwt zich op over een heel leven: wie eerder begint met sparen of erft, heeft een grote voorsprong. Bovendien werkt vermogen zelfversterkend, doordat het extra inkomen kan opleveren (rente, huurinkomsten, beleggingswinst) dat het vermogen verder laat groeien — een voordeel dat mensen zonder beginvermogen niet hebben.

10. Leg uit waarom een overheid die alleen naar inkomen kijkt bij het bepalen van bijvoorbeeld toeslagen, iemand als Fatima misschien onterecht als "hulpbehoevend" zou kunnen inschatten, en iemand als Bram juist niet.

Als de overheid alleen naar inkomen kijkt, zou Fatima (met een gemiddeld inkomen van €45.000,-) er niet per se rijk uitzien, terwijl ze eigenlijk een groot vermogen (€480.000,-) heeft en dus goed bij kas zit. Bram heeft juist een hoog inkomen (€95.000,-) maar negatief vermogen (schulden), en zou dus op basis van inkomen alleen als "goed af" worden ingeschat, terwijl hij financieel eigenlijk kwetsbaarder is. Dit laat zien waarom sommige regelingen ook naar vermogen kijken, niet alleen naar inkomen.

11. Bedenk een reden waarom het voor beleidsmakers lastiger is om vermogen te meten en te belasten dan inkomen.

Vermogen bestaat vaak uit allerlei verschillende soorten bezittingen (spaargeld, een huis, aandelen, een eigen bedrijf), die niet altijd makkelijk te waarderen zijn in euro's (bijvoorbeeld de waarde van een huis of bedrijf kan schommelen). Inkomen is vaak duidelijker vast te stellen (bijvoorbeeld via een loonstrookje), wat het voor de Belastingdienst eenvoudiger maakt om te meten en te belasten dan het totale, vaak diverse vermogen van

iemand.

Les 7.2

1. Wat is een kwintiel?

Eén van de vijf even grote groepen (elk 20% van de bevolking), gerangschikt van laagste naar hoogste inkomen (of vermogen).

2. Hoeveel procent van het totale inkomen zou elke kwintielgroep ontvangen bij een volledig gelijke verdeling?

20%, want er zijn vijf even grote groepen.

3. Is vermogen meestal gelijker of ongelijker verdeeld dan inkomen?

Ongelijker.

4. Gebruik informatiebron 1 (de grafiek bij les 7.2): welk kwintiel ontvangt het minste aandeel van het totale inkomen?

Kwintiel 1 (de armste 20%) ontvangt met 6% het minste aandeel.

5. Bij een inkomensverdeling ontvangt de armste 20% maar 6% van het totale inkomen. Hoeveel procentpunt wijkt dit af van een volledig gelijke verdeling?

20% - 6% = 14 procentpunt.

6. Leg uit wat het betekent als de rijkste 20% van de bevolking 45% van het totale vermogen bezit.

Het betekent dat één vijfde van de bevolking bijna de helft van al het vermogen in bezit heeft, terwijl de overige vier vijfde de resterende 55% moet delen — een duidelijk voorbeeld van ongelijke verdeling.

7. Gebruik informatiebron 1: bereken het gezamenlijke aandeel van kwintiel 4 en 5 samen.

24% + 41% = 65%. De rijkste 40% van de bevolking ontvangt dus 65% van het totale inkomen.

8. Leg uit wat het zou betekenen voor de grafiek als Nederland een volledig gelijke inkomensverdeling zou hebben.

Bij een volledig gelijke verdeling zou elke staaf even hoog zijn, namelijk 20% per kwintiel — de grafiek zou dan vijf gelijke staven tonen in plaats van de huidige, oplopende staven.

9. Leg uit waarom je bij het beoordelen van ongelijkheid zowel naar inkomen als naar vermogen zou moeten kijken, in plaats van naar maar één van de twee.

Inkomen en vermogen kunnen heel verschillend verdeeld zijn, en zeggen elk iets anders over iemands financiële positie. Kijk je alleen naar inkomen, dan mis je bijvoorbeeld dat sommige mensen met een laag inkomen toch veel vermogen bezitten (of andersom), waardoor je een onvolledig beeld krijgt.

10. Leg uit waarom kwintielen (groepen van 20%) soms een minder gedetailleerd beeld geven dan bijvoorbeeld percentielen (groepen van 1%), vooral aan de bovenkant van de verdeling.

Binnen kwintiel 5 (de rijkste 20%) kunnen grote verschillen bestaan: de rijkste 1% kan bijvoorbeeld een veel groter deel van het totale inkomen binnen die groep bezitten dan de rest van kwintiel 5. Kwintielen middelen dit soort verschillen binnen de groep uit, terwijl percentielen (fijnere groepen van 1%) beter zichtbaar maken hoe extreem de ongelijkheid aan de top precies is.

11. Bedenk een reden waarom de kwintielverdeling van vermogen in de praktijk meestal nog schever is dan de kwintielverdeling van inkomen (zoals in informatiebron 1).

Omdat vermogen zich over een heel leven opbouwt en zelfversterkend werkt (rente-op-rente, beleggingswinst), stapelen kleine verschillen in inkomen op tot grote verschillen in vermogen. Bovendien kan vermogen ook via erfenissen worden doorgegeven, wat bestaande verschillen tussen generaties verder kan vergroten — factoren die bij een jaarlijks gemeten inkomen minder sterk spelen.

Les 7.3

1. Wat is herverdeling?

Het proces waarbij de overheid inkomen (of vermogen) overhevelt van de ene groep naar de andere, meestal van hogere naar lagere inkomens.

2. Noem twee instrumenten waarmee de overheid herverdeelt.

Bijvoorbeeld: belastingen (met het draagkrachtbeginsel) en uitkeringen/toeslagen.

3. Wat is nivellering?

Beleid dat de inkomensverschillen verkleint.

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 7.3): welk kwintiel gaat er door herverdeling op vooruit?

Kwintiel 1 (de armste 20%) gaat erop vooruit: van €12.000,- naar €18.000,-.

5. Leg uit waarom publieke voorzieningen zoals gratis onderwijs relatief meer waard zijn voor mensen met een lager inkomen.

Omdat deze voorzieningen voor iedereen ongeveer evenveel kosten om te gebruiken, maken ze een relatief groter deel uit van het beschikbare inkomen van mensen met een lager inkomen dan van mensen met een hoger inkomen.

6. Wat is het verschil tussen nivellering en denivellering?

Nivellering is beleid dat inkomensverschillen verkleint; denivellering is beleid dat de verschillen juist vergroot.

7. Gebruik informatiebron 1: kwintiel 3 gaat er licht op achteruit (van €38.000,- naar €36.000,-). Bereken dit verschil, en bedenk een verklaring.

Verschil: €38.000,- - €36.000,- = €2.000,- daling. Een mogelijke verklaring: dit kwintiel betaalt netto iets meer belasting dan het aan toeslagen/uitkeringen terugkrijgt, omdat het inkomen hoog genoeg is om voor minder toeslagen in aanmerking te komen, maar niet zo hoog als kwintiel 5.

8. Leg uit waarom een land met sterke nivellering (zoals in deze tabel) doorgaans ook een relatief hoge belastingdruk heeft.

Om geld te kunnen herverdelen (bijvoorbeeld via uitkeringen aan kwintiel 1), moet de overheid dit geld eerst ophalen, vooral bij de hogere inkomens (zoals kwintiel 5). Hoe sterker de gewenste nivellering, hoe meer geld er via belasting opgehaald en herverdeeld moet worden, wat samengaat met een hogere belastingdruk.

9. Leg uit waarom de mate van gewenste nivellering een politieke afweging is, en geen zuiver economisch vraagstuk.

Economie kan de gevolgen van meer of minder nivellering in kaart brengen (bijvoorbeeld het effect op werkgelegenheid of ongelijkheid), maar de vraag hoeveel ongelijkheid acceptabel is, hangt af van waarden en normen over rechtvaardigheid, waar mensen verschillend over kunnen denken.

10. Bedenk een mogelijk nadeel van de sterke nivellering die in informatiebron 1 te zien is, voor de motivatie van mensen in kwintiel 5 om hard te werken of te ondernemen.

Als een groot deel van het extra inkomen via belasting wordt afgeroomd (zoals bij kwintiel 5, dat €23.000,- van zijn inkomen kwijtraakt), kan dit de financiële prikkel om harder te werken, te ondernemen of risico te nemen verkleinen — mensen houden immers een kleiner deel van hun extra verdiende inkomen zelf over.

11. Leg uit waarom deze tabel maar een deel van het verhaal vertelt: welke informatie mis je om volledig te kunnen beoordelen of deze herverdeling "eerlijk" is?

De tabel laat alleen de inkomensbedragen zien, maar niet bijvoorbeeld: hoe groot de huishoudens in elk kwintiel zijn, hoe hard mensen in elk kwintiel werken of gewerkt hebben, hoeveel vermogen zij daarnaast bezitten, of welke kosten (zoals zorgkosten) zij hebben. Om te beoordelen of een herverdeling "eerlijk" is, is meer context nodig dan alleen deze cijfers, en speelt ook de eigen opvatting over rechtvaardigheid een rol.

Les 7.4

1. Wat is de armoedeval?

De situatie waarin (meer) werken financieel nauwelijks loont, doordat het extra inkomen grotendeels wordt weggehaald door hogere belasting en minder toeslagen.

2. Noem twee dingen die kunnen dalen als iemand met een laag inkomen meer gaat verdienen.

Toeslagen (zoals huurtoeslag), en er kan meer belasting betaald moeten worden.

3. Waarom kan de armoedeval mensen ontmoedigen om te gaan werken?

Omdat er netto weinig of niets overblijft van het extra inkomen, waardoor de financiële prikkel om te werken klein is.

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 7.4): wat is het netto-inkomen bij 32 uur werken?

Bij 32 uur werken is het netto-inkomen €1.650,- per maand.

5. Iemand met een uitkering van €1.300,- netto vindt een baan waarbij hij netto €1.340,- overhoudt na belasting en verlies van toeslagen. Bereken de netto winst van het werken, en beoordeel of dit een sterke financiële prikkel is.

€1.340,- - €1.300,- = €40,- winst per maand. Dit is een zwakke financiële prikkel: voor een volledige baan is €40,- extra per maand relatief weinig.

6. Noem een niet-financieel voordeel van werken, dat iemand toch over de streep kan trekken ondanks de armoedeval.

Bijvoorbeeld: sociale contacten, zingeving, werkervaring opbouwen voor de toekomst, of een hoger pensioen later.

7. Gebruik informatiebron 1: bereken de netto-toename tussen 32 en 40 uur, en vergelijk dit met de toename tussen 16 en 24 uur. Wat valt je op?

32 naar 40 uur: €1.900,- - €1.650,- = €250,- toename. Dat is veel meer dan de €20,- toename tussen 16 en 24 uur, ook al is het aantal extra uren in beide gevallen 8. Werken vanaf 32 uur loont dus duidelijk beter dan werken vanaf 16 uur.

8. Leg uit waarom iemand die nu 16 uur werkt, financieel gezien misschien niet gemotiveerd is om naar 24 uur te gaan, maar wel om meteen door te groeien naar 32 of 40 uur.

Van 16 naar 24 uur levert financieel nauwelijks iets op (€20,- voor 8 extra uren), wat weinig motiverend is. Maar als iemand in één keer doorgroeit naar 32 of 40 uur, komt hij uiteindelijk uit bij een veel hoger netto-inkomen (€1.650,- of €1.900,-), waardoor de financiële beloning voor het totale aantal extra gewerkte uren wél de moeite waard kan zijn.

9. Leg uit waarom het voor de overheid lastig is om de armoedeval helemaal op te lossen.

Toeslagen zijn juist bedoeld om mensen met een laag inkomen te ondersteunen; ze geleidelijker afbouwen (zodat werken meer loont) betekent dat mensen langer toeslagen ontvangen bij een hoger inkomen, wat de overheid meer geld kost. Dit geld moet ergens vandaan komen, wat weer andere nadelen met zich mee kan brengen. Er is dus een afweging tussen het bestrijden van de armoedeval en de kosten daarvan voor de schatkist.

10. Bedenk een reden, naast geld, waarom iemand toch zou kunnen kiezen om van 16 naar 24 uur te gaan werken, ook al levert dit financieel weinig op volgens de tabel.

Bijvoorbeeld: meer werkervaring opbouwen voor de toekomst, meer sociale contacten op het werk, meer voldoening of zingeving uit het werk halen, of een hoger toekomstig pensioen opbouwen — dit soort niet-financiële voordelen kunnen ook meewegen in de keuze.

11. Stel je bent beleidsmaker en wilt de armoedeval tussen 16 en 24 uur in deze tabel verkleinen. Bedenk een concrete aanpassing aan het toeslagensysteem die dit zou kunnen verhelpen, en leg uit

hoe dit werkt.

Bijvoorbeeld: de toeslagen geleidelijker (in kleinere stapjes) laten afbouwen naarmate het inkomen stijgt, in plaats van een relatief snelle afbouw rond dat inkomensniveau. Dit zorgt ervoor dat een inkomensstijging (door meer te werken) minder wordt "weggehaald" door dalende toeslagen, waardoor extra werken financieel aantrekkelijker wordt — al kost dit de overheid wel meer geld, omdat mensen dan bij een hoger inkomen nog gedeeltelijk toeslagen ontvangen.

Les 7.5

1. Waarom is "hoeveel ongelijkheid is acceptabel" geen zuiver economische vraag?

Omdat het ook een ethische en politieke vraag is, waar mensen verschillend over kunnen denken.

2. Noem een argument vóór meer herverdeling.

Bijvoorbeeld: het vergroot kansengelijkheid, of het voorkomt dat mensen in armoede terechtkomen.

3. Noem een argument tegen (te veel) herverdeling.

Bijvoorbeeld: het kan mensen ontmoedigen om hard te werken of risico te nemen (bijvoorbeeld als ondernemer).

4. Gebruik informatiebron 1 (de mening van Robin): welk argument gebruikt zij/hij vóór herverdeling?

Robin vindt dat niemand zelf kiest voor zijn startpositie, en dat herverdeling daarom voor eerlijkere kansen zorgt.

5. Wat is het verschil tussen kansengelijkheid en uitkomstgelijkheid?

Kansengelijkheid betekent dat iedereen gelijke kansen heeft om iets van zijn leven te maken, ongeacht waar hij geboren is. Uitkomstgelijkheid betekent dat iedereen uiteindelijk een vergelijkbaar inkomen of vermogen heeft.

6. Waarom streven de meeste economen en politici eerder naar kansengelijkheid dan naar uitkomstgelijkheid?

Omdat volledige uitkomstgelijkheid de prikkel om hard te werken of te ondernemen zou kunnen wegnemen, terwijl kansengelijkheid (bijvoorbeeld via goed onderwijs) mensen wel een eerlijke start geeft, zonder de uitkomst helemaal gelijk te trekken.

7. Gebruik informatiebron 2 (de mening van Julia): op welk begrip uit een eerdere les in dit thema sluit haar argument aan?

Haar argument sluit aan bij de armoedeval (les 7.4): net als bij de armoedeval gaat het om de situatie waarin extra inspanning (harder werken, meer verdienen) financieel nauwelijks meer oplevert, wat de motivatie om het toch te doen kan wegnemen.

8. Leg uit waarom Robin en Julia het misschien wel eens zouden kunnen zijn over de armoedeval (uit les 7.4), ook al verschillen ze van mening over nivellering in het algemeen.

Beiden zouden de armoedeval waarschijnlijk als een probleem zien: Robin omdat het mensen met een laag inkomen ontmoedigt om (meer) te gaan werken, wat niet bijdraagt aan eerlijke kansen; Julia omdat het laat zien dat te veel "wegbelasten" van extra inkomen de motivatie ondermijnt. Op dit specifieke punt zouden hun argumenten dus kunnen samenkomen, ook al verschillen ze over hoeveel nivellering er in het algemeen zou moeten zijn.

9. Leg uit waarom landen onderling sterk kunnen verschillen in hoeveel zij herverdelen, ook al hebben ze een vergelijkbaar welvaartsniveau.

Omdat de mate van herverdeling uiteindelijk een politieke keuze is, gebaseerd op de waarden en voorkeuren van de bevolking en de politiek van dat land — niet op een economische wet die overal hetzelfde antwoord geeft. Verschillende landen wegen de voor- en nadelen van herverdeling anders af.

10. Bedenk een beleidsmaatregel die zowel Robin als Julia (deels) tevreden zou kunnen stellen, en leg uit waarom.

Bijvoorbeeld: toeslagen geleidelijker afbouwen naarmate het inkomen stijgt (in plaats van abrupt), zodat werken meer blijft lonen (tegemoetkomend aan Julia's zorg), terwijl er nog steeds voldoende herverdeling blijft bestaan

om mensen met een laag inkomen te ondersteunen (tegemoetkomend aan Robins wens voor eerlijke kansen).

11. Leg uit waarom het debat tussen Robin en Julia waarschijnlijk nooit met een definitief "juist antwoord" wordt afgesloten, ook niet door economisch onderzoek.

Economisch onderzoek kan wel de gevolgen van meer of minder nivellering in kaart brengen (bijvoorbeeld het effect op werkgelegenheid, ongelijkheid of economische groei), maar de vraag hoeveel ongelijkheid acceptabel is en welke waarden (eerlijke kansen versus individuele prikkels) zwaarder moeten wegen, blijft uiteindelijk een politieke en ethische keuze, waar mensen verschillend over kunnen blijven denken, ongeacht wat onderzoek laat zien.